

sodomie in het vroegmoderne gent herbekeken (1)

Op 28 juni 1578 keek een massa toe hoe drie monniken op een straatkar voor het Gentse stadhuis tot bloedens toe werden geselsd en hoe hun schedel werd verschroeid. Na deze vernederende foltering werden ze verbannen. Iets later was de massa op de Vrijdagmarkt getuige van een nog gruwelijker spektakel. Vijf broeders wachtten er op hun executie. Toen de beul de vlammen van hun brandstapel deed oplaaien, schreeuwden ze hun onschuld uit. Tevergeefs. Ze werden levend verbrand.

Op 28 september 1654 werd Hiëronymus Duquesnoy, één van de beroemdste beeldhouwers van zijn tijd, terechtgesteld op de Gentse Korenmarkt. Hij probeerde zijn vel nog te redden via zijn hoge functie aan het hof, maar de landvoogd weigerde hem gratie te verlenen. Hij werd gewurgd en zijn lichaam werd verbrand.

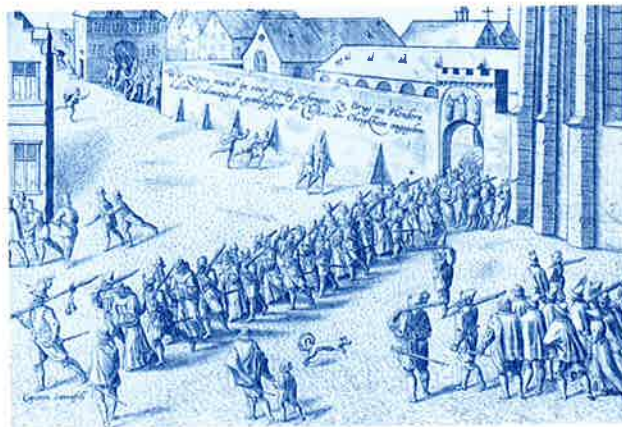
Twee vonnissen, één misdrijf, hetzelfde proces. Beide rechtszaken worden hier met elkaar in verband gebracht en bestudeerd in samenhang met nieuwe inzichten uit het onderzoek naar homoseksualiteit in het verleden. Zo proberen we na te gaan hoe de bestraffing van sodomie evolueerde in het vroegmoderne Gent.

h o m o s e k s u a l i t e i t i n d e v r o e g m o d e r n e t i j d ?

Homoseksualiteit in de vroegmoderne tijd blijft een tot de verbeelding sprekend onderwerp. De renaissance wordt soms voorgesteld als een idyllische periode waarbij de idealen uit de klassieke oudheid voor een seksuele vrijheid en een tolerantie tegenover homoseksualiteit zorgden en kunstenaars zoals Michelangelo onbezorgd homo-erotische mythes in hun kunst konden verwerken om hun eigen geaardheid te legitimeren. Anderzijds ziet men de vroegmoderne tijd ook wel eens als een periode van meedogenloze vervolgingen, waarbij Kerk en Staat nauw samenwerkten om iedereen die buiten de lijntjes kleurde genadeloos te elimineren.

De feiten zijn uiteraard complexer dan dat, al was het maar omdat de term 'homoseksualiteit' een moderne, 19de-eeuwse, uitvinding is. Deze term impliceert dat je seksuele oriëntatie je persoonlijkheid en identiteit bepaalt. In de vroegmoderne tijd deelde men de samenleving niet op in hetero's en holebi's.(2) Men had zelfs geen woord om 'homoseksualiteit' mee aan te duiden. Men gebruikte enkel de term 'sodomie' om alle vormen van seksueel deviant gedrag te beschrijven. Hieronder verstond men alle vormen van seksualiteit die niet op voortplanting gericht waren, zoals niet-vaginale seks tussen man en vrouw, bestialiteit, masturbatie, pedofilie, necrofilie en uiteraard alle mogelijke vormen van wat wij als homoseksualiteit beschouwen. Ook seks tussen een christen en een heiden werd als dusdanig bestempeld aangezien sodomie beschouwd werd als een omkering van de goddelijke orde.

Door talloze regionale en temporele verschillen is het bijna onmogelijk om algemene uitspraken te doen over homoseksualiteit in de vroegmoderne tijd. Toch leggen heel wat studies de klemtoon op het cyclische karakter van homoseksualiteit in deze periode. De meeste homosek-

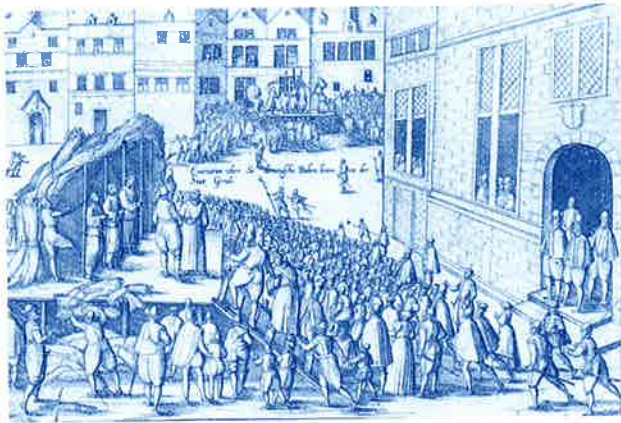
Gravures van Frans Hogenberg over de strafuitvoering na aan mekaar gelinkte sodomieprocessen in Brugge en Gent, in 1578.

suele relaties bestonden uit een volwassen man die de actieve rol op zich nam en een passieve jongen tussen 12 en 20 jaar. De rol die men opnam in de seksuele praktijk markeerde vaak de overgang van puberteit naar volwassenheid. Dit ondermijnt de visie van een bewuste homoseksuele geaardheid in de meeste gevallen. Voor de meerderheid van de betrokkenen lijkt homoseksualiteit enkel voor te komen in de vrijgezellenperiode, vooraleer men een gezin stichtte, en men verondersteld werd enige seksuele ervaring op te doen, hoewel omgang met vrouwen strikt taboe was in deze levensfase. Aangezien men in het algemeen vrij laat trouwde, werd homoseksualiteit, als overgangsfase, min of meer getolereerd.(3) Toch is het misleidend om dit scenario op alle homoseksuele relaties in vroegmodern Europa te projecteren. Uit heel wat individuele gevallen blijkt dat er ook in deze periode wel degelijk langdurige liefdesrelaties tussen mannen bestonden en dat sommige individuen zich bewust waren van hun afwijkende identiteit.

Dit blijft tot op vandaag de dag tot discussies leiden onder historici. Essentialisten beweren dat homoseksualiteit genetisch en biologisch bepaald is en dus van alle tijden is. Sociaal-constructivisten daarentegen zeggen dat elementen rond seksualiteit en geaardheid verschillen doorheen de tijd en per cultuur en dat homoseksualiteit dus een historische categorie is.

b e s t r a f f i n g v a n s o d o m i e i n d e v r o e g m o d e r n e t i j d

Hoewel homoseksualiteit soms oogluikend werd toegelaten als overgangsfase, bleef het in de ogen van de Kerk en de overheid wel degelijk een hoofdzonde. We zien vanaf de 13de eeuw een nauwe samenhang tussen de centralisatie van wereldlijke macht, kerkhervormingen en de creatie van een seksuele marginaliteit.(4) Sodomie werd binnen dit marginaliseringsproces duidelijk geveiseerd. Hiervoor verwees men naar het verhaal van Sodom en Gomorra, twee Bijbelse steden die door God met zwavelregens van de aardbodem werden weggevaagd omdat de mannelijke inwoners van beide steden anaal contact hadden met elkaar.

In de vroegmoderne tijd bestond de angst dat samenlevingen hetzelfde lot als Sodom en Gomorra konden ondergaan als sodomie niet streng bestraft werd. Het idee dat God een volledige samenleving kon straffen voor de zonden van enkelen was in die tijd namelijk springlevend. Sodomieten zouden natuurrampen, hongersnoden, epidemies en dergelijke over de gemeenschap kunnen afroepen.(5)

Het was voor de overheid dan ook noodzakelijk om sodomieten op te sporen. Toch zien we in grote delen van Europa een matig niveau van vervolging. Sodomie werd tussen de 15de en 18de eeuw veel minder bestraft dan algemeen wordt aangenomen. Dit komt omdat vroegmoderne overheden weinig belang hadden bij een al te strenge repressie; hun voornaamste taak was om de sociale cohesie binnen de gemeenschap te bewaren. Heel vaak wachtte men passief af om actie te ondernemen tot individuele onderdanen kwamen klagen over het seksueel gedrag van een iemand uit hun nabije omgeving. Frappant is echter het feit dat de vroegmoderne bevolking veel minder vaak bezorgd was over seksueel deviante feiten dan wij nu zouden denken. Zo blijkt uit procesverslagen uit die tijd dat buurtbewoners soms al jarenlang op de hoogte waren van het homoseksuele gedrag van een beschuldigde vooraleer men naar de rechtbank stapte. De vroegmoderne tijd is dus een complexe periode vol spanningen en tegenstrijdigheden. Het strenge theoretische discours rond sodomie betekende dus niet noodzakelijk dat overheden effectief strenge repressieve maatregelen namen.

Historici hebben diverse verklaringen gezocht voor dit gedrag en heel wat onderzoekers zagen hierin het bewijs van een feitelijke tolerantie tegenover homoseksualiteit in de vroegmoderne tijd. Historicus Alan Bray stelt echter dat we dit niet met tolerantie mogen verwarren. Het betekent volgens hem gewoon dat vroegmoderne individuen niet altijd in staat waren om sodomie in zijn concrete vorm te 'herkennen', gewoon omdat het te moeilijk was om zich voor te stellen dat mensen die men persoonlijk goed kende, seksuele daden stelden waardoor ze zich de woede van God op de hals haalden. Aangezien men zo vertrouwd was met het theologische beeld van sodomieten als baarljke duivels die rampen en maatschappelijke chaos veroorzaakten, was het niet zo eenvoudig om kennissen, vrienden of familieleden die homoseksuele contacten hadden, als sodomieten te herkennen.(6)

Doorgaans was de strijd tegen sodomie dus geen prioriteit. Dit ver-

anderde volgens historicus Tom Betteridge enkel wanneer een regime in moeilijkheden zat door politieke, militaire, economische of religieuze problemen. In tijden van sociale onrust, kwamen sodomievervolgingen wél systematisch voor. De harde repressie tegen sodomieten moest een verzachtende werking hebben op de sociale onrusten, aangezien men zich op die manier gezamenlijk kon concentreren op één gemeenschappelijke vijand. Op die manier werd de sodomiet verantwoordelijk gesteld voor alles wat misliep in de samenleving, in plaats van het regime zelf.(7)

de gentse bedelorden onder vuur in 1578 (8)

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat het Gentse sodomieproces van 1578 zich afspeelde in een bijzonder woelige politieke en religieuze context. In het kader van de algemene opstand in de Nederlanden tegen de Spaanse overheersing, had in 1577 een revolutionair comité van achttien notabelen een staatsgreep gepleegd en het bestuur van de stad overgenomen. De meesten van deze revolutionairen waren fanatieke calvinisten. Een van hun voornaamste doelstellingen was dan ook om het protestantisme over heel Vlaanderen te verspreiden.(9) Hierbij vormde de traditionele katholieke religie een groot struikelblok. Vooral de vier bedelorden die in Gent gevestigd waren, predikten fanatiek tegen de Gentse Calvinistische Republiek.

Wanneer het Gentse schepencollege vernam dat zo'n 15 Brugse minderbroeders van sodomie beschuldigd werden, greep men nog dezelfde dag in. Meteen na het aantreden van de calvinisten in Gent was men begonnen met het treiteren van de katholieke bedelorden in de stad maar op 18 mei 1578, Pinksterzondag nota bene, barstte een echte storm los. In de vier kloosters van de Gentse bedelorden stormde een vendel van ongeveer 200 soldaten binnen die zich volgens een kroniekschrijver als "helsche duyvels" gedroegen. Alle monniken werden opgesloten en een ware vernielingsgolf brak uit in de verschillende kloosters: boeken werden verscheurd, kloostercellen werden overhoop gehaald, meubels werden door het raam in de rivier geworpen, heiligenbeelden werden stukgegooid en schilderijen in brand gestoken. In de kelders liet men alle wijnvaten leeglopen en maakte men "slidder-banen" van de boter. Heel wat van de soldaten dreven die dag ook bewust de spot met de katholieke eredienst: ze speelden verkleed als priesters een processie na, gooiden hosties in het rond en speelden dronken op het orgel. Vrouwen en kinderen sleepten zoveel als ze maar dragen konden weg uit de kloosters. De situatie liep het meest uit de hand bij de dominicanen, waar rond middernacht een nieuwe bende soldaten van 60 man binnenviel en ermee dreigde de broeders dood te schieten en de prior van het klooster te onthoofden. Dit was ongetwijfeld bedoeld om de broeders de stuipen op het lijf te jagen. In de komende dagen en weken trokken de niet-gearresteerde broeders dan ook één voor één weg uit de stad. De inboedel van hun kloosters werd openbaar verkocht en kloosterkerken kregen een nieuwe – calvinistische – bestemming of werden afgebroken. Hiermee waren de laatste sporen van de Gentse bedelorden volledig uitgewist.

Ondertussen waren zes à acht hoofdverdachten weggevoerd en gevangengezet. Het calvinistische stadsbestuur was dan ook vast van plan om de zaak grondig aan te pakken. Aangezien geruchten de ronde deden dat ook de minderbroeders van Hulst zich aan elkaar vergrepen hadden, werd de gardiaan van het klooster, Jan Taeye, eveneens opgepakt. De hoofdverdachten werden op 25 mei 1578 aan de baljuw overgedragen en opgesloten in het Gravensteen. Ondertussen werd er in de stad lustig gespeculeerd over de onpartijdigheid waarmee deze opmerkelijke zaak aangepakt werd. Om deze geruchten de kop in te drukken, meldde het stadsbestuur zich op 31 mei bij de Raad van Vlaanderen, het opperste gerechtshof van het graafschap Vlaanderen. De Raad werd verzocht om de verhoren en bekentenissen van de broeders door te nemen en advies te geven.

Op 3 en 5 juni vonden de verhoren onder foltering plaats. Twee dagen later al stierf Jan d'Haemere, hoofdverdachte in de hele zaak, in verdachte omstandigheden. De calvinisten verspreidden het gerucht dat hij zelfmoord had gepleegd door zich op te hangen of vergif in te nemen. Een lijkschouwing bracht echter aan het licht dat hij bezweken was aan een breuk, die hij vermoedelijk tijdens de folteringen opliep. Toch werd een postuum vonnis voltrokken: zijn lichaam werd verbrand en zijn ingewanden, die tijdens de lijkschouwing verwijderd waren, werden in de rivier geworpen.

Op zaterdag 28 juni viel de uitspraak in de strafzaak. Twee minderbroeders, Jan Vyncke uit Oosteklo en Rogier Vlamijnck uit Rijsel, en een augustijn, Lieven Luck uit Kaprijke, werden ervan beschuldigd te "luxuriere[n]e jehens nature met elckanderen." Hiervoor werden ze diezelfde dag nog op een schavot voor het stadhuis tot bloedens toe gegeseld en werd hun hoofdhaar weggebrand. Hierna werden ze voor 50 jaar verbannen. De drie kregen een 'lichtere' straf omdat ze "zich hebbende alleenlijk laeten misbruiken." Zwaardere straffen werden uitgesproken tegen minderbroeders Vincent Ijsert, Vincent Hoflate en Ghelein Boije uit Brugge en augustijnen Joos van Dycke uit Gent en Clays Danneels uit Leuven. Zij hadden zich bezondigd aan "vleeschelicke ende onredelicke begheeren tot vulcommen effecte, boven diverssche andere afgrijselicke vuylicheden ende onnuticheden." Aangezien zij zowel "actieve ende passieve mesdaen hadden", werden zij in de namiddag van 28 juni levend verbrand op de Vrijdagmarkt.

We zouden kunnen verwachten dat degene die de passieve/vrouwelijke rol op zich nam de toenmalige seksuele normen meer overschreed dan de actieve penetrator en dus een strengere straf kreeg. Toch zien we dat de passieve partner er in de vroegmoderne tijd meestal vanaf kwam met een boete, een lijfstraf of een verbanning. De actieve partner wachtte meestal de doodstraf omdat hij de beslissing had genomen om de misdaad te plegen terwijl de gepenetreerde zich louter overgaf aan de daad.

De terechtstellingen vonden plaats onder massale belangstelling. Toch kreeg de massa medelijden met de zéér jonge broeders die hun onschuld tot op het laatste bleven uitschreeuwen. Volgens verschillende kroniekschrijvers moeten de broeders tussen de 17 en 20 jaar oud zijn geweest en het publiek begon zich af te vragen hoe "jonghe broerckens dewelck maer kinderen en waeren" zulke misdaden konden hebben

begaan. Het medelijden van de volksmassa zou de stelling van Bray kunnen bewijzen: het abstracte beeld van de sodomiet kreeg een deuk toen men deze jongens op de brandstapel zag staan, omdat het zo veraf stond van de realiteit die zich voor hun ogen afspeelde. De kronieken die dit aspect uit het proces beklemtonen zijn echter allemaal van katholieke auteurs; het zou dus evengoed kunnen dat zij de jeugdige leeftijd van de monniken en het volksprotest extra beklemtonen om de reputatie van het katholieke geloof te verdedigen. Hoe dan ook was het rumoer nutteloos, de jongens werden verbrand en hun lichaam werd aan een staak vastgebonden op de galgplaats aan de Muidepoort. In januari 1579 werden vier broeders, die al die tijd opgesloten waren, vrijgesproken wegens gebrek aan bewijsmateriaal. Van twee augustijnen van 19 jaar oud had men wel kunnen bewijzen dat ze homoseksuele contacten hadden gehad. Er werd echter rekening gehouden met hun lange voorhechtenis en beiden werden verbannen. Hiermee was een definitief einde gekomen aan één van de meest ophefmakende processen uit de 16de eeuw in de lage landen.

h i ë r o n y m u s d u q u e s n o y o p d e b r a n d s t a p e l

In 1654 was de Gentse Calvinistische Republiek al lang verleden tijd. Het Verdrag van Münster had in 1648 een einde gemaakt aan de Tachtigjarige oorlog, de scheiding tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden was een feit en Gent kon eindelijk herademen en economisch terug op krachten komen. De bevolking nam opnieuw toe en de immobiliënmarkt bruipte van de activiteit in deze periode, de stad vond aansluiting bij internationale havens en nieuwe nijverheden bloeiden. Het katholicisme was, ten gevolge van het Concilie van Trente en de Contrareformatie, weer alomtegenwoordig in de stad. Het proces tegen Duquesnoy vond dus in een totaal andere context plaats.

Hiëronymus Duquesnoy werd rond 1602 in Brussel geboren. Zijn familie vormde een heuse beeldhouwersdynastie: zijn vader, Hiëronymus de Oude, is o.a. bekend voor zijn 'Manneken Pis' in het centrum van Brussel. Zijn broer, Frans, was de meest getalenteerde en maakte o.a. een beeld van de Heilige Andreas voor de Sint-Pietersbasiliek in het Vaticaan. Hiëronymus de Jonge kreeg opdrachten in Italië en Spanje en werd in 1653 als hofbeeldhouwer aangesteld door aartshertog Leopold-Willem, gouverneur-generaal van de Nederlanden. In 1654 mocht hij het grafmonument voor de Gentse bisschop Antoon Triest uitvoeren. Duquesnoy zou het praalgraf in de Sint-Baafskathedraal echter nooit zelf afwerken. Kort na zijn aankomst in Gent ontmoette hij namelijk Toussaint de Somere en Jacobus De Sterck, acht en elf jaar oud. Wekenlang werden beide jongetjes door de beeldhouwer misbruikt, zowel bij hem thuis als in de zijkapel waar hij aan het werk was. Uiteindelijk werd toch een klacht neergelegd, vermoedelijk door de moeder van één van de jongens. Op 31 augustus 1654 werd de beeldhouwer aangehouden en opgesloten. Nog diezelfde dag startte men met de verhoren van zowel slachtoffers als dader.

De eerste getuige was Toussaint de Somere, zoon van een schoenlapper en acht jaar oud. Hij had de beeldhouwer drie maanden eerder

ontmoet, toen hij wat marmer moest afgeven in de kapel. Duquesnoy nam de jongen mee en ontblootte zijn bovenlijf om hem te portretteren. De volgende dag kwam Toussaint terug naar de kapel. Duquesnoy nam de hand van de jongen vast, stopte die in zijn broek en beval hem te masturberen terwijl hij ook de jongen zelf betastte. Daarna moest Toussaint zijn broek uitdoen,

Portret van Hiëronymus Duquesnoy.

zich voorover buigen en zich laten penetreren "het welcke hem seer wee ende pyne dede." De jongen kreeg hiervoor drie stuivers. Wekenlang hadden dergelijke ontmoetingen plaats: telkens moest hij zich uitkleden, waarop anaal geslachtsverkeer volgde. Meestal kreeg hij daar wat geld voor. Eén keer kwam Toussaint de kapel binnen en zag hoe Duquesnoy een ander slachtoffer had gevonden, de elfjarige Jacobus de Sterck, een wees en koorknaap uit de Sint-Niklaaskerk. Sindsdien gingen de jongens gedurende drie weken afzonderlijk én samen naar de bewuste kapel waar zij moesten "stupen met het hoofd om leeghe" waarna "den beeltsnyder alsdan stack int fondament [anus] van hemlieden syn dyncncken ofte kulleken [penis]." Meestal had Duquesnoy op zulke gelegenheden maar met één van de twee jongens anale seks, maar één keer heeft hij hen allebei naakt op een bank gelegd en om beurten genomen. Jacobus moest de kunstenaar ook kussen en oraal bevredigen. Hij verklaarde dat hij verschillende keren de penis van de kunstenaar in zijn mond moest steken en moest blijven zuigen tot er vanzelf "eenighe naticheyte die gheheel bitter was" uit kwam. De kinderen vertelden tijdens hun verhoor dat ze moesten zwijgen over wat er in de kapel gebeurde. Duquesnoy dreigde ermee dat ze in een donkere put zouden worden gesmeten, of gegeseld en opgehangen, als ze hun mond voorbijpraatten. De jongens legden ook uit hoe ze zich soms hadden moeten verstoppen in een grote kast, telkens als er iemand de kapel binnenkwam.

Hun verhaal werd nog diezelfde dag bevestigd door het medisch onderzoek uitgevoerd door Laureyns Maurisses, de stadschirurgijn. De jongens verklaarden aan hem dat het pijn deed wanneer ze hun gevoel doen en de dokter bemerkte bij Jacobus "eenighe rauwicheyt" aan de anus. Op 31 augustus kwam ook Catelyne Dammans, de moeder van Toussaint, getuigen. Ze verklaarde dat ze wist dat haar zoon al enkele weken wat kleingeld kreeg voor klusjes die hij opknapte in de kapel. Op 30 augustus kwam ze er achter dat Duquesnoy haar zoon "van achter misbruyct" had. Ze ontdekte die dag namelijk twee hemdjes van haar zoon die besmeurd waren met "plecken van tsaet van eenen meyns." De jongens vertelden dat de beeldhouwer de gewoonte had om zijn penis af te vegen aan de hemdjes van de jongens nadat hij anale seks met hen gehad had.

Om negen uur 's avonds werd Hiëronymus Duquesnoy aan een eerste verhoor onderworpen waar hij geconfronteerd werd met de verklaringen van de kinderen. Hij verklaarde "daeran oock niet het minste te weten." Ook tijdens zijn tweede verhoor beweerde hij dat hij de jongens met

geen vinger aangeraakt had, ook al herkenden zij hem formeel. Wanneer Jacobus aanwijzingen gaf over de afmetingen van Duquesnoys penis, volgde een fysiek onderzoek. Desondanks bleef hij ontkennen. Op 3 september werd Duquesnoy voor de derde keer ondervraagd, onder foltering dit keer. Uiteindelijk gaf hij de feiten gedeeltelijk toe. Hij beweerde dat de kinderen zélf aandrongen op seksueel contact en hij hen vaak de deur wees wanneer ze dit deden.

Toch was Duquesnoy niet van plan zich bij de feiten neer te leggen. Hij vond namelijk dat de Gentse schepenbank geen bevoegdheid over hem had. Als architect en beeldhouwer van Zijne Majesteit, de landvoogd van de Nederlanden, kon hij enkel door de hofrechtbank in Brussel berecht worden. Na heel wat juridisch getouwtrek tussen de Geheime Raad in Brussel, de Gentse baljuw en de schepenen van de keure en gedele, besloot de landvoogd om Duquesnoy geen gratie te schenken en de Gentse schepenbank vrij spel te geven bij het bepalen van de strafmaat. Op 28 september sprak de schepenbank het definitieve vonnis uit: diezelfde dag nog werd de beeldhouwer op de Korenmarkt aan een staak vastgebonden en gewurgd. Duquesnoys lichaam werd verbrand en al zijn bezittingen werden door het stadsbestuur in beslag genomen. Hiermee was het laatste sodomieproces in het vroegmoderne Gent een feit.

k i n d e r e n e n s e k s u a l i t e i t i n d e v r o e g m o d e r n e t i j d

Gezien de huidige tijdsgeest lijkt het voor ons vreemd dat er zo weinig commotie ontstond rond de zaak Duquesnoy. In 1578 werd het sodomieproces tegen de Gentse bedelorden druk besproken in verschillende Gentse memorieboeken en kronieken en er werden zelfs gravures van gemaakt door Frans Hogenberg. Verschillende versies van deze prenten raakten verspreid in de Nederlanden, Frankrijk, het Heilig Roomse Rijk en Engeland. Het proces tegen Duquesnoy daarentegen wordt in amper twee kronieken vermeld, die dan ook nog eens zeer slecht op de hoogte waren van de feiten.

Dit kan deels verklaard worden door de ambivalente houding tegenover kinderen in de vroegmoderne tijd. Volgens Philippe Ariès werd in die periode weinig aandacht besteed aan het specifieke lot van kinderen. Van zodra een kind kon leven zonder de voortdurende zorg van zijn moeder, was er geen strikt onderscheid meer tussen kind en volwassene. Dat moment was gekomen wanneer een kind ongeveer zeven jaar oud was. De wankele economische basis om kinderen daadwerkelijk te kunnen verzorgen, maakte het noodzakelijk om ze zo snel mogelijk op de been te krijgen. Kinderen werden dus als potentiële arbeidskrachten gezien. Bovendien was in de vroegmoderne tijd de houding tegenover kinderen en seksualiteit totaal anders dan vandaag. Grove grappen of gewaagde handelingen in het bijzijn van kinderen werden niet ongepast beschouwd. Het was bijvoorbeeld een wijdverspreide gewoonte om met het geslacht van een kind te spelen. Dit werd pas ongepast zodra een kind de puberteit bereikte. Een niet geslachtsrijp kind had volgens de toenmalige opvattingen immers geen interesse in seks waardoor

Praalgraf van bisschop Triest in de Gentse Sint-Baafskathedraal.

seksuele handelingen of toespelingen hun seksuele karakter verloren en neutraal werden.(10)

In de vroegmoderne tijd had men dan ook geen pasklare regels om pedofilie aan te pakken. Men legde nooit exact vast wanneer een kind of adolescent als seksueel actief werd beschouwd en dus verantwoordelijk was voor zijn eigen (seksuele) daden. Ieder individu kon op een ander moment beslissingsbekwaam worden. Zo kon de ene zestienjarige als een onschuldig slachtoffer worden beschouwd, terwijl een andere als dader op de brandstapel kon eindigen.

Het is niet volledig duidelijk of men Toussaint en Jacobus verantwoordelijk vond voor het misbruik. Enerzijds worden ze in de processtukken met verkleinwoordjes aangesproken, anderzijds staan ze soms als 'beschuldigde' vermeld. Toch gingen de ondervragers niet in op de bewering van Duquesnoy, die stelde dat de kinderen zelf vragende partij waren voor anale seksuele contacten. De kinderen werden wel uitgebreid ondervraagd en moesten een vernederend medisch onderzoek ondergaan en overgaan tot een reconstructie van de feiten in aanwezigheid van de Gentse schepenen. Hierna besloot men echter de kinderen niet verder te ondervragen omdat ze over onvoldoende onderscheidingsvermogen tussen goed en kwaad beschikten, waardoor men ze niet als schuldig beschouwde.

conclusie

Beide rechtszaken behandelen dezelfde misdaad. In beide gevallen werd hetzelfde vonnis uitgesproken. Toch is er een wereld van verschil tussen beide processen. In 1578 zat de Gentse Calvinistische Republiek militair in de problemen na een aantal nederlagen tegen de Spaanse troepen. Bovendien werd de stad bestuurd door een radicaal college van fanatieke calvinisten. Het was een algemene tendens om in crisissituaties een interne vijand te ontwikkelen. Dit had een verzachtend effect op de sociale onrusten, die nu niet de schuld waren van het nieuwe bestuur, maar van de katholieke bedelorden. Zij waren het, die met hun seksueel deviant gedrag, de toorn Gods over de stad hadden afgeroepen. De beschuldiging van sodomie binnen de vier bedelorden was dus enerzijds een politieke beslissing om oproerkraaiers de stad uit te drijven, anderzijds zien we dat het protestantisme vaker gebruik maakte van het beeld van de katholieken als seksueel geperverteerde sodomieten om hun nieuwe religie algemeen ingang te doen vinden.

(11) Het calvinistische stadsbestuur deed dan ook heel wat moeite om de zaak in de belangstelling te brengen. Getuige hiervan zijn de enorme hoeveelheid mensen die aanwezig waren op de executie van de monniken, de vele verslagen over deze gebeurtenis in de Gentse kronieken en memorieboeken en de gravures van Frans Hogenberg hierover die

Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality

John Boswell

internationaal verspreid werden.

Helemaal anders verliep het in 1654. Toen het de stad voor de wind ging, had het stadsbestuur geen baat bij het ontwikkelen van een heuse polemiek rond het proces van de beroemde beeldhouwer Duquesnoy. Sodomie werd doorgaans niet constant en efficiënt vervolgd door de autoriteiten. Men was te bezorgd over het bewaren van de sociale stabiliteit in de gemeenschap om

een strenge repressie te voeren. Onder normale omstandigheden kon sodomie dus op veel minder belangstelling rekenen dan in tijden van algemene oproer. Door het gebruik van nieuw bronnenmateriaal kan deze stelling onderbouwd worden. Na een systematisch onderzoek in de kronieken en memorieboeken uit de Universiteitsbibliotheek Gent bleek dat de executie van de minderbroeders veel meer ophef maakte dan de dood van Duquesnoy. Terwijl maar liefst 20 originele handschriften en 7 uitgegeven kronieken melding maken van de woelige gebeurtenissen uit 1578, vermelden amper 2 handschriften de bestraffing van één van de beroemdste beeldhouwers van zijn tijd. Dit bewijst dat sodomie doorheen de vroegmoderne tijd niet constant een 'hot issue' was, maar dat de belangstelling voor sodomievervolgning net enorm kon fluctueren naargelang de stabiliteit binnen de samenleving.

Jonas Roelens

(1) Dit artikel is gebaseerd op mijn masterscriptie: "Tot vulkommen effecte." Sodomie in het vroegmoderne Gent herbekeken. Gent (onuitgegeven masterscriptie Universiteit Gent), 2011, 281 p. Daar kunt u terecht voor een uitgebreide bibliografie, een volledig voetnotenapparaat, een breder theoretisch kader en vergelijkende voorbeelden uit het buitenland. Als doctorandus, verbonden aan de Universiteit Gent, verdiep ik me ondertussen verder in het stedelijk discours rond sodomie in de Nederlanden tijdens de vroegmoderne tijd.

(2) Foucault M., *De wil tot weten. Geschiedenis van de seksualiteit I*, Nijmegen, Sun, 1984, 157 p.

(3) Roche M., *Forbidden Friendships. Homosexuality & Male Culture in Renaissance Florence*. Oxford, Oxford University Press, 1998, 384 p.

(4) Boswell J., *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality: Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*. Chicago, The University of Chicago Press, 1996, 424 p.

(5) Ruggiero G., *The Boundaries of Eros. Sex Crime and Sexuality in Renaissance Venice*. Oxford, Oxford University Press, 1985, 223 p.

(6) Bray A., *Homosexuality in Renaissance England*. Londen, Gay Men's Press, 1992, 149 p.

(7) Betteridge T. (ed.), *Sodomy in Early Modern Europe*. Manchester, Manchester University Press, 2002, 173 p.

(8) Decavelle J., "Brugse en Gentse mendicanten op de brandstapel in 1578." In: Soly H., Vermeir R. (eds), *Beleid en bestuur in de oude Nederlanden. Liber Amicorum prof. dr. M. Baelde*. Gent, Vakgroep Nieuwe Geschiedenis UG, 1993, pp. 73-93.

(9) Decavelle J., *Het eind van een rebelse droom. Opstellen over het calvinistische bewind te Gent (1577-1584) en de terugkeer van de stad onder de gehoorzaamheid van de koning van Spanje (17 september 1584)*. Gent, Stadsbestuur, 1984, 128 p.

(10) Ariès P., *De ontdekking van het kind. Sociale geschiedenis van school en gezin*. Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker, 1987, 414 p.

(11) Puff H., *Sodomy in Reformation Germany and Switzerland, 1400-1600*. Chicago, University of Chicago Press, 2003, 311 p.